

Katarzyna Palka

Rodzina wiejska jako środowisko kształtowania aspiracji dzieci i młodzieży

Wychowanie w Rodzinie 1, 125-142

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATARZYNA PALKA

WSZECHNICA ŚWIĘTOKRZYSKA W KIELCACH

Rodzina wiejska jako środowisko kształtowania aspiracji dzieci i młodzieży

Village families as the forming environment of the ambitions
of children and youth

Abstract: Parents have a significant impact on children's decision about choice of their path of life. For years, forming of the level of parents and their children's educational and occupational aspirations was affected by living conditions of families from rural areas, difficult financial situation and worse education conditions of village schools. The aim of the research was presenting the mechanism of forming the educational and occupational aspirations of secondary school (Polish: gimnazjum) pupils in the country and in town and defining the relations between background conditions (including family background) and the level of pupils' educational and occupational aspirations. Particularly, the answer to the question was tried to find – what are conditions of pupils of village secondary schools' life's aspirations (educational and occupational)? Presented results of the research are only the fragment of wider survey of conditions of young people's aspirations. Among numerous conditions, which have been analysed, the factors of family background appeared, such as: number of family members, families' financial and material conditions, parents' education, parents' aspirations to their children's education and family traditions connecting with working in particular profession.

Keywords: rural areas, rural family, young people aspirations.

Rodzina stanowi podstawowe i naturalne środowisko życia dziecka – środowisko wychowawcze. Wprowadza dziecko do życia w społeczeństwie, przygotowuje je do pełnienia określonych ról, przekazuje wiedzę o świecie przyrody i społeczeństwie. W rodzinie również kształtują się wzory wartości, które stymulują motywację do działania. Podejmowane są decyzje dotyczące przyszłości dziecka, jego kształcenia, a także przyszłego zawodu.

Środowisko, w którym przebywa człowiek, wyraźnie determinuje pojawienie się i kształtowanie ludzkich pragnień i dążeń. Twierdzi się, że podstawowe znaczenie dla kształtowania się aspiracji ma rodzina. Zdaniem A. Janowskiego oddziaływanie rodziny jest wieloczynnikowe. Z jednej strony przejawia się w sferze materialnej, stwarzając poprzez osiągnięty poziom: wykształcenia, dochodu, stylu życia pewien układ odniesienia do aspiracji młodego człowieka. Z drugiej natomiast czynnikiem wpływającym na aspiracje są formułowane w obecności młodego człowieka i przyswajane przez niego wzorce postępowania, kryteria oceny innych ludzi, wzorce kariery. Trzeci czynnik oddziaływań to intencjonalne oddziaływanie rodziców pragnących wzbudzić w młodym człowieku pożądane aspiracje. Czwarty czynnik to własne aspiracje osób z otoczenia rodzinnego młodego człowieka, związane z tym poczucie osiągnięć lub niepowodzeń połączone z satysfakcją lub frustracją¹.

Rodzice wywierają niewątpliwie istotny wpływ na decyzję dzieci dotyczącą wyboru ich drogi życiowej. „Rola rodziny w świadomym funkcjonowaniu młodego pokolenia dotyczy przebiegu nauki na poziomie szkoły podstawowej i wyboru po niej dalszej drogi edukacyjnej. Tę trudną i odpowiedzialną decyzję podejmuje młodzież w wieku 16 lat, dlatego jest zrozumiałe, że musi być ona podejmowana przy udziale rodziców”².

Liczne badania dowodzą, że takie czynniki jak: wykształcenie rodziców, sytuacja materialna rodzin, aspiracje rodziców wobec wykształcenia ich dzieci należą do ważnych czynników warunkujących aspiracje edukacyjne dzieci i młodzieży. Potwierdzają to badania chociażby: M. Kozakiewicza³, B. Tryfan⁴, Z. Kwiecińskiego⁵, M. Szymańskiego, R. Borowicza⁶, J. Papieża⁷. Niejednokrotnie zwracano uwagę na zjawisko dziedziczenia poziomu wykształcenia (Z. Kwieciński⁸, M. Szymański⁹). Podkreślano, że młodzież, której rodzice legitymowali się wyższym wykształceniem,

¹ A. Janowski, *Aspiracje młodzieży szkół średnich*, Warszawa 1977, s. 23-24.

² J. Papież, *Przemiany warunków socjalizacyjno-edukacyjnych na wsi*, Kraków 2006, s. 315.

³ M. Kozakiewicz, *Bariery awansu poprzez wykształcenie*, Warszawa 1973.

⁴ B. Tryfan, *O równy start*, Olsztyn 1974.

⁵ Z. Kwieciński, *Drogi szkolne młodzieży, a środowisko*, Warszawa 1980.

⁶ R. Borowicz, *Nierówności społeczne w dostępie do wykształcenia casus Suwalszczyzny*, Olecko 2000.

⁷ J. Papież, dz. cyt.

⁸ Z. Kwieciński, *Ku pedagogii pogranicza*, Toruń 1990.

planuje uzyskanie takiego samego poziomu. Najczęściej niski poziom wykształcenia rodziców uniemożliwiał w wielu przypadkach, pomoc ich własnym dzieciom w nauce. Rodzice nie potrafili dostatecznie rozbudzić w swoich dzieciach aspiracji edukacyjnych, ponieważ sami nie posiadali dostatecznej wiedzy w tym zakresie. Z. Kwieciński¹⁰ ponadto mówi o „pętli odtwarzania”, w której niski poziom alfabetyzacji rodziców skutkuje podobnym zagrożeniem u ich dzieci.

Na kształtowanie się poziomu aspiracji edukacyjnych i zawodowych rodziców i ich dzieci na przestrzeni lat miały istotny wpływ warunki życia rodzin ze środowiska wiejskiego, trudna sytuacja materialna oraz gorsze warunki kształcenia w szkołach na wsiach. Szkoły na wsi pozostawały zawsze w tyle za szkołami w mieście. Były gorzej wyposażone, pracowali w nich niejednokrotnie nauczyciele z niepełnymi kwalifikacjami.

Obecnie rodzice coraz częściej zdają sobie sprawę, że wykształcenie stało się towarem na rynku. Edukacja jest dobrem powszechnie pożądanym, wymagającym dużych nakładów finansowych, ponadto jest ważnym czynnikiem realizacji ruchliwości społecznej, głównie dotyczy to awansu społecznego i międzypokoleniowego. Jak wskazują badania chociażby M. Szymańskiego¹¹, czy J. Papieża¹², to jaką postawę zajmują rodzice wobec edukacji i zawodu swoich dzieci zależy od ich wykształcenia oraz świadomości pedagogicznej.

Uwarunkowania środowiskowe wpływają w istotny sposób na kształtowanie się hierarchii wartości młodzieży, ich aspiracje, plany życiowe oraz na realizację wybranych dróg kształceniowych. „Szczególnie silny wydaje się wpływ zamieszkania w środowisku miejskim lub wiejskim na aspiracje – ich rodzaje, poziom, strukturę. Zróznicowanie aspiracji dostrzegalne jest u młodzieży i ludzi dorosłych, a także u dzieci z różnych wsi – zlokalizowanych np. w regionach uprzemysławianych, wreszcie w regionach typowo rolniczych”¹³.

Celem prezentowanych badań było ukazanie mechanizmów kształtowania się aspiracji edukacyjnych i zawodowych uczniów szkół gimnazjalnych na wsi i w mieście oraz określenie związków między warun-

⁹ M. Szymański, *Rodzice o przyszłości edukacyjnej swoich dzieci*, Warszawa 1992.

¹⁰ Z. Kwieciński, *Między patosem, a dekadencją. Studia i szkice socjopedagogiczne*, Wrocław 2007, s. 59.

¹¹ M. Szymański, dz. cyt.

¹² J. Papież, *Przemiany warunków... dz. cyt.*

¹³ T. Lewowicki, *Aspiracje dzieci i młodzieży*, Warszawa 1987, s. 36-37.

kami środowiska (w tym także środowiska rodzinnego) a poziomem aspiracji edukacyjnych i zawodowych uczniów. W szczególności próbowano znaleźć odpowiedź na pytanie – jakie są uwarunkowania aspiracji życiowych (edukacyjnych i zawodowych) uczniów gimnazjów wiejskich?

Prezentowane wyniki stanowią jedynie fragment szerszych badań nad uwarunkowaniami aspiracji młodzieży. Spośród wielu uwarunkowań, które zostały poddane analizie badawczej znalazły się między innymi czynniki środowiska rodzinnego takie jak: liczba osób w rodzinie, warunki materialno-bytowe rodzin, wykształcenie rodziców, aspiracje rodziców wobec wykształcenia ich dzieci oraz tradycje rodzinne związane z wykonywaniem określonego zawodu.

W badaniach wykorzystana została metoda sondażu diagnostycznego, a w jej ramach technika ankiety oraz analizy dokumentów. Badania zostały przeprowadzone wśród uczniów gimnazjów klas III z terenu województwa świętokrzyskiego w roku szkolnym 2007/2008. Próba badawcza liczyła 541 uczniów i ich rodziców. Badaniom zostali poddani uczniowie zarówno z terenów wiejskich (272 osób) jak i miejskich (269 osób). Starano się w ten sposób zaobserwować ewentualne różnice w poziomie aspiracji (lub ich brak) między uczniami z gimnazjów wiejskich i miejskich, a także próbowano określić jak uwarunkowania środowiskowe (głównie środowiska rodzinnego i środowiska zamieszkania) kształtują poziom aspiracji badanych uczniów zwłaszcza ze środowiska wiejskiego.

Uzyskane wyniki badań własnych wskazują, że wysoki poziom aspiracji deklarowało 57% badanych uczniów ze wsi i 79% z miasta, średni poziom aspiracji 35% gimnazjalistów ze środowiska wiejskiego i prawie 15% z miejskiego, natomiast niski poziom aspiracji 7% badanych ze wsi i niespełna 6% badanych z miasta¹⁴. Fakt ten potwierdza nadal istniejące zróżnicowanie w poziomie aspiracji edukacyjnych między młodzieżą z terenów wiejskich i miejskich. Tym bardziej warto moim zdaniem poszukiwać uwarunkowań kształtowania się aspiracji u młodzieży zwłaszcza ze środowiska wiejskiego.

Pierwszym czynnikiem, który poddany został analizie badawczej była wielkość rodzin, a dokładnie liczba osób w rodzinie. W środowisku wiejskim najwięcej uczniów zamieszkiwała w rodzinach pięcioosobowych

¹⁴ K. Palka, *Środowisko wiejskie jako wyznacznik aspiracji edukacyjnych i zawodowych gimnazjalistów*, [w:] Cz. Plewka (red.), *Ku dobrej szkole*, T 2, Radom 2009, s. 260.

i czteroosobowych, czyli w rodzinach z trojgiem i dwojgiem dzieci, aczkolwiek były to również rodziny, w których zamieszkiwali dziadkowie. W środowisku miejskim badani uczniowie zamieszkiwali najczęściej w rodzinach czteroosobowych (39,77%) i trzyosobowych (24,16%), czyli w najczęściej obecnie spotykanym modelu rodziny z dwojgiem lub jednym dzieckiem. Wyraźnie widać, że w środowisku wiejskim znacznie częściej niż w miejskim można spotkać rodziny bardziej liczne – z więcej niż dwojgiem dzieci (31,98% i 28,67%), lub też rodziny trójpokoleniowe.

Tabela 1. Liczba osób zamieszkujących w rodzinach badanych gimnazjalistów

Liczba osób w rodzinie	Miasto		Wieś		Łącznie	
	N	%	N	%	N	%
dwoje	14	5,20	0	0,00	14	2,59
troje	65	24,16	24	8,82	89	16,45
czworo	107	39,77	83	30,51	190	35,12
pięcioro	53	19,70	87	31,98	140	25,88
sześć i więcej	30	11,15	78	28,67	108	19,96
Razem	269	100	272	100	541	100

Źródło: badania własne

Próbowano określić jak liczba osób w rodzinie determinuje kształtowanie się aspiracji edukacyjnych badanych gimnazjalistów. Na podstawie innych uzyskanych danych zaobserwowano, że najliczniejszą grupę badanych stanowiły osoby deklarujące wysoki poziom aspiracji pochodzące z rodzin 4- osobowych. W środowisku wiejskim 54 osoby tj. 34,62% badanych o wysokich aspiracjach zamieszkuje w takich rodzinach, natomiast w środowisku miejskim 86 osób tj. 40,38% badanych. Interesujący jest fakt, iż w badanej grupie gimnazjalistów z miasta większość z nich pochodząca z 4-osobowych rodzin deklarowała najczęściej wysoki poziom aspiracji, natomiast na wsiach dość liczną grupę osób pochodzących z takich rodzin stanowili uczniowie o średnich aspiracjach (26 tj. 27,08% spośród badanych deklarujących średni poziom aspiracji ze środowiska wiejskiego). Wraz ze wzrostem liczby osób w rodzinach zaobserwowano pewien wzrost liczby uczniów deklarujących średni i niski poziom aspiracji, widoczne to jest zwłaszcza w środowisku

wiejskim. Najwięcej uczniów z tego właśnie środowiska prezentujących średni poziom aspiracji pochodziło z rodzin 5-cio i 6-cio osobowych (lub więcej) tj. odpowiednio 34 osoby – 35,42% i 27 osób – 28,13%. Także spośród osób o niskich aspiracjach zamieszkujących na wsi najliczniejszą grupę stanowili uczniowie pochodzący z rodzin 5-osobowych – 8 badanych oraz 6-cio osobowych lub większych – również 8 badanych. W środowisku miejskim zaobserwowano znacznie mniej rodzin z większą liczbą członków. Wśród uczniów pochodzących z 5-cio osobowych rodzin najwięcej osób wybierało wyższe wykształcenie – 36 (tj. 16,90% spośród badanych z miasta deklarujących wysoki poziom aspiracji), jednak dość liczną grupę stanowiły osoby wybierające średnie wykształcenie – 14 osób tj. 35% spośród badanych deklarujących średni poziom aspiracji ze środowiska miejskiego.

Analiza statystyczna powyższych danych wskazuje jednak, że liczba osób w rodzinie nie różnicuje poziomu aspiracji badanych uczniów w środowisku wiejskim jak i miejskim. Zależność ta w obu środowiskach nie jest istotna statystycznie (w przypadku badanych ze środowiska wiejskiego obliczona statystyka $\chi^2=5,384$ przy 8 stopniach swobody była niższa od tabelarycznego $\chi^2_{0,05}=15,505$).

Badaniom poddane zostały również warunki materialno-bytowe rodzin (posiadanie księgozbioru, komputera oraz dostępu do Internetu). Poproszono także rodziców o ocenę sytuacji materialnej ich rodzin (uzyskane wyniki stanowią subiektywną ocenę rodziców).

Tabela 2. Posiadanie księgozbiorów w rodzinach badanych uczniów

KAT. ODPO- WIEDZI	MIASTO						WIEŚ						ŁĄCZNIE	
	Uczennica		Uczeń		Razem		Uczennica		Uczeń		Razem			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TAK	122	83,56	105	85,37	227	84,39	92	62,59	73	58,40	165	60,66	392	72,46
NIE	24	16,44	18	14,63	42	15,61	55	37,41	52	41,60	107	39,34	149	27,54
Razem	146	100	123	100	269	100	147	100	125	100	272	100	541	100

Źródło: badania własne

Jak wskazują powyższe dane większość badanych rodzin – 72,46% potwierdziła posiadanie domowych biblioteczek. Wyraźnie widać jednak różnice między środowiskami. Znacznie mniej rodzin zamieszkujących

na terenach wiejskich potwierdziła posiadanie domowej biblioteczki – 60,66% niż rodzin z terenów miejskich – 84,39%, co może być związane z trudniejszą sytuacją materialną rodzin ze wsi, ale nie jest to zapewne jedyny powód. Na brak księgozbioru w rodzinach może wpływać także między innymi wykształcenie rodziców, czy charakter wykonywanej pracy.

Tabela 3. Posiadanie przez badanych uczniów własnego komputera

KAT. ODPO- WIEDZI	MIASTO						WIEŚ						ŁĄCZNIE	
	Uczennica		Uczeń		Razem		Uczennica		Uczeń		Razem			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TAK	136	94,44	120	97,56	256	95,88	132	89,80	112	89,60	244	89,71	500	92,76
NIE	8	5,56	3	2,44	11	4,12	15	10,20	13	10,40	28	10,29	39	7,24
Razem	144	100	123	100	267	100	147	100	125	100	272	100	539*	100

* N=539, ponieważ 2 osoby nie udzieliły odpowiedzi na zadane pytanie

Źródło: badania własne

Zgromadzone dane wskazują, że większość badanych uczniów posiadało w domu komputer – 92,76% badanych. Tylko 7,24% gimnazjalistów nie miało własnego komputera. Znaczna większość badanych rodzin stara się zapewnić swoim dzieciom dostęp do komputera, pomimo niejednokrotnie trudnej sytuacji finansowej. Można co prawda zaobserwować różnice między środowiskami jednak są one raczej niewielkie, ponieważ komputera nie posiadało 10% uczniów ze wsi i 4,12% uczniów z miasta.

Tabela 4. Dostęp do Internetu przez badaną grupę gimnazjalistów

KAT. ODPO- WIEDZI	MIASTO						WIEŚ						ŁĄCZNIE	
	Uczennica		Uczeń		Razem		Uczennica		Uczeń		Razem			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TAK	111	76,03	103	83,74	214	79,55	69	46,94	52	41,60	121	44,49	335	61,92
NIE	35	23,97	20	16,26	55	20,45	78	53,06	73	58,40	151	55,51	206	38,08
Razem	146	100	123	100	269	100	147	100	125	100	272	100	541	100

Źródło: badania własne

Nieco gorzej przedstawia się sytuacja związana z dostępem do Internetu. Grupa badanych uczniów posiadająca taki dostęp we własnych domach znacznie się zmniejszyła w porównaniu do uczniów, którzy posiadali komputer. Oznacza to, że nie wszystkie osoby posiadające własny

komputer miały jednocześnie dostęp do Internetu. Podłączenie w domu Internetu łączy się niewątpliwie z pewnymi kosztami, ale brak tego podłączenia nie jest spowodowany wyłącznie względami finansowymi, może wynikać z problemów natury technicznej. Zwłaszcza na terenach wiejskich, gdzie połączenie tzw. „przewodowe” bywa niejednokrotnie niemożliwe, natomiast bezprzewodowe wiąże się zwykle z nieco większymi kosztami. W badanej grupie uczniów z terenów wiejskich ponad połowa tj. 55,51% nie miała możliwości korzystania z Internetu we własnych domach, natomiast na terenach miejskich tylko 20,45% nie miała takiej możliwości. Jak widać różnice między badanymi uczniami z obu środowisk są bardzo duże w tym względzie.

Szczególnie istotne było znalezienie odpowiedzi na pytanie – czy sytuacja materialna rodzin determinuje poziom aspiracji badanych gimnazjalistów? Uzyskane wyniki przedstawia poniższa tabela 5.

Tabela 5. Sytuacja materialna a poziom aspiracji badanych uczniów¹⁵

ASPIRACJE UCZNIÓW	ASPIRACJE WYSOKIE						ASPIRACJE ŚREDNIE						ASPIRACJE NISKIE*						ŁĄCZNIE	
	Miasto		Wieś		Razem		Miasto		Wieś		Razem		Miasto		Wieś		Razem			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
bardzo dobra	49	23,00	15	9,62	64	17,34	4	10,00	2	2,08	6	4,41	2	12,50	0	0,00	2	5,56	72	13,31
raczej dobra	134	62,91	116	74,36	250	67,75	30	75,00	63	65,63	93	68,38	4	25,00	12	60,00	16	44,44	359	66,36
raczej zła	29	13,62	25	16,03	54	14,63	6	15,00	31	32,29	37	27,21	10	62,50	8	40,00	18	50,00	109	20,15
bardzo zła	1	0,47	0	0,00	1	0,27	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,18
Razem	213	100	156	100	369	100	40	100	96	100	136	100	16	100	20	100	36	100	541	100
χ^2	MIASTO									29,526									42,347	
	WIEŚ									16,882										
stopnie swobody	6																			
$\chi^2_{0,05}$	12,592																			
$\chi^2_{0,02}$	15,033																			
$\chi^2_{0,01}$	16,812																			

* Podział badanych ze względu na środowisko zamieszkania oraz poziom aspiracji spowodował rozdrobnienie na mniej liczne grupy. Uzyskane dane procentowe dotyczące badanych o niskim poziomie aspiracji, (którzy stali się najmniej liczną grupą) nie mogą stanowić podstawy do uogólnień.

Źródło: badania własne

¹⁵ K. Palka, *Środowisko wiejskie ...* dz. cyt., s 264.

Najliczniejszą grupę badanych stanowili uczniowie pochodzący z rodzin, w których sytuacja materialna była „raczej dobra” – 66,36% łącznej grupy badanych czyli zarówno badani ze wsi jak i z miasta. Warto jednakże dodać, że rodziny z terenów wiejskich oceniły nieco gorzej swoją sytuację materialną.

Z powyższych danych wynika, że w środowisku wiejskim spośród 156 osób o wysokich aspiracjach najwięcej – 116 osób, tj. 74,36% pochodziła z rodzin, w których sytuacja materialna była raczej dobra. Dużą grupę stanowili również gimnazjaliści o wysokich aspiracjach zamieszkujący w miastach – 213 osób, spośród których 134 osoby tj. 62,91% pochodziło również z rodzin o dobrej sytuacji materialnej. Żadna z osób o wysokich aspiracjach ze środowiska wiejskiego nie zamieszkiwała w rodzinie, w której sytuacja materialna była bardzo zła i tylko 1 osoba (0,47%) z miasta mieszkała w takiej rodzinie.

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja osób z niskim poziomem aspiracji. W środowisku wiejskim z grupy 20 osób najwięcej pochodziło z rodzin, w których sytuacja materialna była „raczej dobra” – 12 osób, lub „raczej zła” – 8 osób (żaden z badanych uczniów, których sytuacja materialna była „bardzo dobra” nie deklarował niskiego poziomu aspiracji), natomiast w środowisku miejskim najliczniejsza grupa osób z niskimi aspiracjami pochodziła z rodzin, w których sytuacja materialna była „raczej zła” – 10 osób. Powyższe dane wskazują również, że osoby zamieszkujące w rodzinach, w których sytuacja materialna jest bardzo dobra deklarują najczęściej wysoki i średni poziom aspiracji, uczniowie z rodzin, w których sytuacja materialna jest raczej dobra również mają wysokie i średnie aspiracje. Warto zaznaczyć jest również to, że spośród badanych ze środowiska wiejskiego zaobserwowano osoby (25 uczniów), którzy pomimo „raczej złej” sytuacji materialnej rodzin deklarowali wysoki poziom aspiracji, co może wskazywać, iż poprzez zdobycie wyższego wykształcenia widzą możliwość poprawy swojej sytuacji materialnej i mają nadzieję na lepsze życie.

Na podstawie danych zamieszczonych w powyższej tabeli można stwierdzić najwyższą wartość χ^2 dla $\chi^2_{0,01}$. Należy przyjąć, że sytuacja materialna rodziny różnicuje poziom aspiracji badanych uczniów zarówno w środowisku wiejskim jak i miejskim. Obliczona statystyka $\chi^2=42,347$ przy 6 stopniach swobody jest wyższa od χ^2 tabelarycznego: $\chi^2_{0,01}=16,812$. Jednocześnie daje się zauważyć większe zróżnicowanie w środowisku miejskim $\chi^2_{0,01}=29,526$ niż wiejskim $\chi^2_{0,01}=16,882$.

Można zatem wnioskować, że sytuacja materialna rodziny wpływa na poziom aspiracji badanych uczniów zarówno w środowisku wiejskim jak i miejskim, gdyż stwierdzona zależność jest bardzo wysoka.

Kolejnym czynnikiem, który poddano analizie badawczej było wykształcenie rodziców. Próbowano określić, czy czynnik ten różnicuje poziom aspiracji badanych gimnazjalistów.

Dane w tabeli 6 wskazują, że uczniowie, których matki uzyskały wykształcenie wyższe magisterskie deklarowali najczęściej wysokie aspiracje – 24 osoby tj. 15,38% (spośród badanych o wysokich aspiracjach w środowisku wiejskim) i 75 osób tj. 35,21% (spośród badanych o wysokich aspiracjach w środowisku miejskim), pojedyncze osoby prezentowały średni i niski poziom aspiracji. Spośród badanych, których matki uzyskały średnie wykształcenie obserwuje się większe zróżnicowanie w poziomie aspiracji. Nadal najliczniejszą grupę stanowili uczniowie deklarujący wysoki poziom aspiracji – 60 osób tj. 38,46% (spośród badanych o wysokich aspiracjach w środowisku wiejskim) i 90 osób tj. 42,25% (spośród badanych o wysokich aspiracjach w środowisku miejskim). Widoczny jest jednak wzrost liczby osób o średnich aspiracjach w obu środowiskach. Pojawiają się również osoby, które deklarowały niski poziom aspiracji – 2 badanych w środowisku wiejskim i 7 badanych w środowisku miejskim.

Spośród uczniów deklarujących niski poziom aspiracji najwięcej pochodziło z rodzin, w których matki legitymowały się wykształceniem zasadniczym zawodowym, lub podstawowym (w środowisku wiejskim odnotowano łącznie 17 takich osób spośród 20 deklarujących niski poziom aspiracji). W grupie uczniów, których matki uzyskały wykształcenie zasadnicze zawodowe znajdują się również osoby deklarujące wysoki i średni poziom aspiracji, wynika to z faktu, iż rodzice badanych gimnazjalistów ze środowiska wiejskiego legitymowali się najczęściej wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim.

Wykształcenie matek uczniów ze środowiska wiejskiego było wyraźnie niższe niż matek ich rówieśników ze środowiska miejskiego. Prawie 15% matek uzyskało jedynie podstawowe wykształcenie, a tylko 10% legitymowało się wykształceniem wyższym magisterskim. Rodzice uczniów ze środowiska wiejskiego, legitymujący się niższym wykształceniem w porównaniu do rodziców uczniów z miast, chcieliby jednak, aby ich dzieci uzyskały wyższe i średnie wykształcenie, pragną dla nich

lepszego wykształcenia niż to, które sami uzyskali. Zdają sobie sprawę, że dzięki wykształceniu można wiele w życiu osiągnąć, dlatego zachęcają swoje dzieci do zdobywania kolejnych szczebli edukacji.

Tabela 6. Wykształcenie matki a poziom aspiracji badanej grupy gimnazjalistów

ODPOWIEDŹ	ASPIRACJE WYSOKIE						ASPIRACJE ŚREDNIE						ASPIRACJE NISKIE*						ŁĄCZNIE	
	Miasto		Wieś		Razem		Miasto		Wieś		Razem		Miasto		Wieś		Razem			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
wyższe magisterskie	75	35,21	24	15,38	99	26,83	8	20,00	5	5,21	13	9,56	3	18,75	1	5,00	4	11,11	116	21,44
wyższe zawodowe	31	14,55	5	3,21	36	9,76	5	12,50	2	2,08	7	5,15	1	6,25	0	0,00	1	2,78	44	8,13
średnie	90	42,25	60	38,46	150	40,65	17	42,50	26	27,08	43	31,62	7	43,75	2	10,00	9	25,00	202	37,34
zawodowe	17	7,98	52	33,33	69	18,70	10	25,00	42	43,75	52	38,24	4	25,00	12	60,00	16	44,44	137	25,32
podstawowe	0	0,00	15	9,62	15	4,07	0	0,00	21	21,88	21	15,44	1	6,25	5	25,00	6	16,67	42	7,76
Razem	213	100	156	100	369	100	40	100	96	100	136	100	16	100	20	100	36	100	541	100
χ^2	MIASTO									31,132									64,491	
	WIEŚ									24,291										
stopnie swobody	8																			
$\chi^2_{0,05}$	15,507																			
$\chi^2_{0,02}$	18,168																			
$\chi^2_{0,01}$	20,090																			

* Podział badanych ze względu na środowisko zamieszkania oraz poziom aspiracji spowodował rozdrobnienie na mniej liczne grupy. Uzyskane dane procentowe dotyczące badanych o niskim poziomie aspiracji, (którzy stali się najmniej liczną grupą) nie mogą stanowić podstawy do uogólnień.

Źródło: badania własne

Na podstawie danych w powyższej tabeli można stwierdzić najwyższą wartość χ^2 dla $\chi^2_{0,01}$. W związku z tym można przyjąć, że wykształcenie matki różnicuje poziom aspiracji badanych uczniów zarówno w środowisku wiejskim jak i miejskim. Obliczona statystyka $\chi^2 = 64,491$ przy 8 stopniach swobody jest wyższa od χ^2 tabelarycznego, gdyż $\chi^2_{0,01} = 20,090$. Jednocześnie daje się zauważyć większe zróżnicowanie w środowisku miejskim $\chi^2=31,132$ niż wiejskim $\chi^2=24,291$, nie zmienia to jednak faktu, iż w obu środowiskach zależność jest bardzo wysoka. Można zatem wnioskować, że wykształcenie matki wpływa na poziom aspiracji badanych uczniów w obu środowiskach.

Tabela 7. Wykształcenie ojców badanej grupy gimnazjalistów

Poziom wykształcenia	Miasto		Wieś		Łącznie	
	N	%	N	%	N	%
wyższe magisterskie	58	21,56	9	3,30	67	12,38
wyższe zawodowe	27	10,03	3	1,10	30	5,55
średnie	115	42,75	80	29,41	195	36,04
zawodowe	63	23,42	153	56,25	216	39,93
podstawowe	6	2,23	27	9,92	33	6,10
Razem	269	100	272	100	541	100

Źródło: badania własne

Podobną zależność zaobserwowano w przypadku wykształcenia ojców, a deklarowanym przez badanych uczniów poziomem aspiracji. Warto dodać, że w środowisku wiejskim najliczniejszą grupę stanowili ojcowie legitymujący się wykształceniem zasadniczym zawodowym – 56,25% i średnim – prawie 30%. Prawie 10% ojców w badanej grupie uczniów zamieszkujących na wsi miała wykształcenie podstawowe. Co ciekawe matek z wykształceniem podstawowym było więcej niż ojców.

W środowisku miejskim natomiast najwięcej uczniów posiadało ojców legitymujących się wykształceniem średnim. Prawie równoliczne były grupy ojców z wykształceniem wyższym magisterskim i zasadniczym zawodowym. Niewielu badanych gimnazjalistów z miasta miało ojców jedynie z podstawowym wykształceniem.

Uczniowie deklarujący wysoki poziom aspiracji pochodzili najczęściej z rodzin, w których ojcowie legitymowali się wykształceniem średnim, a w przypadku badanych ze wsi także zawodowym, gdyż grupa ojców z takim wykształceniem była najliczniejsza. Gimnazjaliści ze środowiska wiejskiego deklarujących niski poziom aspiracji pochodzili z rodzin, w których ojcowie uzyskali wykształcenie zasadnicze zawodowe i podstawowe (19 badanych spośród 20 o niskim poziomie aspiracji). Spośród badanych, których ojcowie uzyskali wysokie wykształcenie większość deklarowała wysoki poziom aspiracji, tylko 2 osoby z miasta prezentowały niski poziom aspiracji, natomiast w środowisku wiejskim nie pojawiła się taka osoba.

Stwierdzono najwyższą wartość χ^2 w przypadku $\chi^2_{0,01}$. Obliczona statystyka $\chi^2 = 74,359$ przy 8 stopniach swobody była wyższa od χ^2 tabelarycznego $\chi^2_{0,01}=20,090$. Dało się jednak zauważyć większe zróżnicowanie w środowisku wiejskim $\chi^2=38,430$ niż miejskim $\chi^2=23,103$, odwrotnie niż przy poprzedniej zależności (aspiracje uczniów a wykształcenie matek). W obu środowiskach zależność jest bardzo wysoka. Można wnioskować zatem, że wykształcenie ojca wpływa na poziom aspiracji badanych uczniów w obu środowiskach. Zaobserwowano pozytywne zjawisko chęci zdobywania wyższego wykształcenia dzieci, których ojcowie legitymują się wykształceniem zasadniczym zawodowym jak i podstawowym, podobnie jak miało to miejsce u matek o niskim wykształceniu.

Rodzina może w istotny sposób wpływać na decyzje swoich dzieci związanych z wyborem szkoły i zawodu. W wielu domach prowadzone są rozmowy z dziećmi dotyczące ich przyszłości, rodzice starają się pomagać i wspierać dzieci w podejmowaniu ważnych i niejednokrotnie trudnych decyzji, chociaż jak wskazują uzyskane wyniki badań 49,4% badanych rodziców z miasta i 39,3% rodziców ze wsi wskazywało, że to głównie zainteresowania ich dzieci są najważniejszym czynnikiem decydującym o wyborze dalszej drogi kształcenia, ponadto podkreślali, że do niczego swoich dzieci nie zmuszają.

Zapytani jednak o rodzaj szkoły, który wybraliby dla swojego dziecka, najczęściej wskazywali na takie szkoły, które wybierane były przez ich dzieci, jednocześnie ich wskazania były bardzo bliskie deklarowanym aspiracjom badanych gimnazjalistów.

Tabela 8. Wybór szkoły dla dziecka

Typ szkoły	Miasto		Wieś		ŁĄCZNIE
	Uczennica	Uczeń	Uczennica	Uczeń	
Liceum ogólnokształcące	109	81	84	27	301
Technikum	22	32	45	70	169
Liceum profilowane	7	6	14	12	39
Zasadnicza szkoła zawodowa	7	4	4	15	30
Liceum zawodowe	1	0	0	1	2
Razem	146	123	147	125	541

Źródło: badania własne

Dane zostały przedstawione według największej liczby wyborów. Typem szkoły wybieranym najczęściej przez rodziców dla swoich dzieci było liceum ogólnokształcące (301 wyborów), najrzadziej natomiast wybierano liceum zawodowe (2 wybory). Można zaobserwować zróżnicowanie w dokonywanych wyborach szkół między rodzicami pochodzącymi z różnych środowisk. Rodzice badanych uczniów z terenów miejskich częściej wybierali liceum ogólnokształcące dla swoich dzieci niż rodzice uczniów ze wsi. Natomiast rodzice uczniów ze środowiska wiejskiego częściej dokonywali wyboru technikum i liceum profilowanego niż rodzice uczniów z miasta. Niewielu rodziców z obu środowisk, bo tylko 30 – chciałoby, aby ich dzieci ukończyły jedynie zasadniczą szkołę zawodową, co świadczy o wysokim poziomie aspiracji rodziców wobec wykształcenia ich dzieci. Potwierdzeniem tego są wyniki badań przedstawione w tabeli 9.

Tabela 9. Aspiracje rodziców badanej grupy uczniów¹⁶

Typ szkoły	Miasto		Wieś		Łącznie	
	N	%	N	%	N	%
Wysoki poziom aspiracji	203	75,46	139	51,10	342	63,22
Średni poziom aspiracji	54	20,07	115	42,27	169	31,24
Niski poziom aspiracji	12	4,46	18	6,61	30	5,55
Razem	269	100	272	100	541	100

Źródło: badania własne

Badani rodzice zamieszkujący w środowisku wiejskim chcieliby, żeby ich dzieci podjęły naukę w liceum, a w przyszłości na studiach wyższych, bądź skończyli szkołę średnią (technikum) z możliwością kontynuowania nauki na studiach. Różnica między tymi dwoma grupami rodziców nie przekraczała 10%. Najmniej rodziców z terenów wiejskich uważało, że wystarczy w zupełności ukończenie 2-letniej szkoły zawodowej.

¹⁶ Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto, że:

- wysoki poziom aspiracji – wybór dla swoich dzieci liceum i kontynuowanie nauki na studiach wyższych,
- średni poziom aspiracji – wybór technikum dającego zawód i ewentualną możliwość kontynuowania nauki,
- niski poziom aspiracji – wybór 2-letniej zasadniczej szkoły zawodowej.

W środowisku miejskim natomiast wyraźnie dominowała grupa rodziców pragnąca wykształcenia wyższego dla swoich dzieci. Znacznie mniej badanych rodziców uważało, że ich dzieci powinny uczyć się w technikum z możliwością kontynuowania nauki na studiach, natomiast najmniejszą liczebnie grupę stanowili rodzice, którzy uważali, że wystarczy dla ich dzieci 2-letnia szkoła zawodowa.

Uzyskane w trakcie badań dane pozwoliły znaleźć odpowiedź na pytanie – jakie są oczekiwania kształceniowe rodziców wobec własnych dzieci? Pomogły także zaobserwować istniejącą zależność między aspiracjami rodziców, a aspiracjami badanej grupy uczniów.

Zebrane dane świadczą o tym, że rodzice badanej grupy gimnazjalistów prezentowali najczęściej wysoki poziom aspiracji wobec wykształcenia własnych dzieci – 51,10% rodziców ze wsi i 75,46% rodziców z miasta, średni poziom aspiracji 42,27% rodziców ze wsi i 20,07% rodziców z miasta, natomiast niski poziom aspiracji 6,61% rodziców ze wsi i 4,46% rodziców z miasta. Zaobserwowany poziom aspiracji rodziców wobec wykształcenia swoich dzieci jest niższy niż przedstawiają dane CBOS z roku 2007¹⁷, gdzie wykształcenia wyższego dla swoich synów chciałoby 80% mieszkańców wsi, – dla córki 77% mieszkańców wsi. Ta różnica procentowa wynikać może z faktu, że rodzice najczęściej akceptują wybory dalszej drogi kształcenia przez ich dzieci i zgadzają się z nimi. Ich plany są najczęściej zgodne z aspiracjami dzieci. Ponadto stojąc przed zbliżającą się decyzją wyboru dalszej drogi kształcenia czasem okazuje się, że wcześniejsze wyższe aspiracje ulegają czasem obniżeniu, kiedy trzeba je urealnić. Warto dodać, że wśród badanych rodziców deklarujących średni poziom aspiracji wobec wykształcenia ich dzieci, są również tacy, którzy nie wykluczają kontynuowania przez nich nauki po ukończeniu szkoły średniej.

Można ponadto zaobserwować, że aspiracje rodziców najczęściej odpowiadały deklarowanym aspiracjom ich dzieci. Analiza statystyczna uzyskanych danych wskazuje, że w badanej grupie gimnazjalistów zależność między aspiracjami rodziców, a aspiracjami uczniów jest istotna statystycznie, gdyż $\chi^2 = 823,646$, przy 4 stopniach swobody jest wyższe od χ^2 tabelarycznego: $\chi^2_{0,01} = 13,277$, co oznacza zależność bardzo wysoką. Istnienie takiej zależności obserwuje się w łącznej grupie badanych jak

¹⁷ CBOS, *Czy warto się uczyć*. Komunikat z badań, Warszawa 2007.

i w każdym ze środowisk oddzielnie. W środowisku wiejskim $\chi^2 = 439,445$ przy 4 stopniach swobody jest wyższe od χ^2 tabelarycznego $\chi^2_{0,01} = 13,277$, w środowisku miejskim $\chi^2 = 365,242$ przy 4 stopniach swobody jest wyższe od χ^2 tabelarycznego: $\chi^2_{0,01} = 13,277$, co również wskazuje na bardzo wysoką zależność.

Badaniom poddane były tzw. tradycje rodzinne związane z wykonywaniem określonego zawodu przez członków najbliższej rodziny. Próbowano określić, czy tradycje rodzinne mogą determinować kształtowanie się aspiracji zawodowych badanych gimnazjalistów.

Uzyskane w trakcie badań dane wskazują, że tylko 13 badanych zdecydowanych było na wykonywanie zawodu takiego, jaki wykonuje ktoś z członków z najbliższej rodziny. Nie stwierdzono istnienia zależności istotnej statystycznie między badanymi zmiennymi, ponieważ niewielka grupa badanych (6 uczniów ze wsi i 7 z miasta) potwierdziła istnienie tego typu tradycji rodzinnych.

Tabela 10. Wykonywanie planowanego przez badanych zawodu przez członków ich najbliższej rodziny

Uzyskane odpowiedzi		MIASTO	WIEŚ	ŁĄCZNIE
1.	ojciec	4	2	6
2.	matka	3	3	6
3.	babcia	0	0	0
4.	dziadek	0	0	0
5.	ktoś z rodzeństwa	0	1	1
6.	nikt z najbliższej rodziny	262	268	530
7.	RAZEM	269	272	541

Źródło: badania własne

Potwierdzeniem tego są także kolejne uzyskane dane. Badanym gimnazjalistom zadano również pytanie – „czym kierują się w wyborze przyszłego zawodu?” Spośród wybieranych przez badanych czynników – tradycja rodzinna (wykonywanie zawodu przez ojca, matkę lub inną osobę z bliskiej rodziny) była najrzadziej podawanym powodem wyboru zawodu

– tylko 3 uczniów wskazało na ten czynnik, co stanowi 0,55% łącznej grupy badanych. Wśród badanych gimnazjalistów z terenu województwa świętokrzyskiego pochodzący z obu badanych środowisk nie zaobserwowano wzorców kulturowych i tradycji rodzinnych związanych z wykonywaniem określonych zawodów.

Podsumowanie

Badania ukazały występowanie wielu zjawisk niekorzystnych w środowisku wiejskim, pozwoliły przyjrzeć się problemom, z jakimi zmagają się rodziny zamieszkujące na wsiach. Z przedstawionych analiz wynika, że czynnikami silnie różnicującymi deklarowane aspiracje edukacyjne i zawodowe gimnazjalistów są przede wszystkim uwarunkowania środowiska zamieszkania oraz uwarunkowania rodzinne takie jak: wykształcenie rodziców oraz sytuacja materialna rodzin, czy aspiracje rodziców wobec wykształcenia ich dzieci. Ciągłe obserwuje się różnice w wykształceniu rodziców, sytuacji materialnej rodzin na niekorzyść środowiska wiejskiego. Uzyskane wyniki badań potwierdzają to zjawisko. W środowisku wiejskim zaobserwowano większą liczbę rodziców z niskim wykształceniem oraz ich nieco gorszą sytuację materialną w porównaniu do rodzin z miasta. Rodzice ze środowiska miejskiego więcej inwestują w swoje dzieci, ale też mają ku temu większą możliwość niż rodzice z terenów wiejskich. Badani gimnazjaliści z miast częściej korzystają z zajęć pozaszkolnych, mają lepszy dostęp do internetu oraz wielu instytucji kulturalno-oświatowych.

Uzyskane wyniki badań wskazują na niższy poziom aspiracji badanych gimnazjalistów ze środowiska wiejskiego w porównaniu do ich rówieśników z miasta, niewątpliwie wpływ na taki stan rzeczy mają niektóre zaprezentowane uwarunkowania takie jak: niższe wykształcenie rodziców z terenów wiejskich, trudniejsza sytuacja materialna oraz niższy poziom aspiracji rodziców wobec wykształcenia ich dzieci. Jednak wiele rodzin z terenów wiejskich zachęca swoje dzieci do zdobywania wykształcenia. Rodzice coraz częściej dostrzegają w nim szansę na tzw. „lepsze życie”, zdają sobie sprawę, że dobre wykształcenie stwarza większe możliwości uzyskania dobrej pracy, lub jakiegokolwiek pracy.

Dopóki istnieją nierówności kulturowe i materialne tkwiące poza szkołą, a więc przede wszystkim w statusie społecznym i ekonomicznym rodzin trudno będzie mówić o wyrównanym poziomie aspiracji między uczniami z terenów wiejskich i miejskich, a także o idealnej równości w dostępie do kształcenia.

BIBLIOGRAFIA

- Borowicz R., *Nierówności społeczne w dostępie do wykształcenia casus Suwalszczyzny*, Olecko 2000.
- CBOS, *Czy warto się uczyć. Komunikat z badań*, Warszawa 2007.
- Janowski A., *Aspiracje młodzieży szkół średnich*, Warszawa 1977.
- Kozakiewicz M., *Bariery awansu poprzez wykształcenie*, Warszawa 1973.
- Kwieciński Z., *Ku pedagogii pogranicza*, Toruń 1990.
- Kwieciński Z., *Drogi szkolne młodzieży, a środowisko*, Warszawa 1980.
- Kwieciński Z., *Między patosem, a dekadencją. Studia i szkice socjopedagogiczne*, Wrocław 2007.
- Lewowicki T., *Aspiracje dzieci i młodzieży*, Warszawa 1987.
- Palka K., *Środowisko wiejskie jako wyznacznik aspiracji edukacyjnych i zawodowych gimnazjalistów*, [w:] Plewka Cz. (red.), *Ku dobrej szkole*, T 2, Radom 2009.
- Papież J., *Przemiany warunków socjalizacyjno-edukacyjnych na wsi*, Kraków 2006.
- Szymański M., *Rodzice o przyszłości edukacyjnej swoich dzieci*, Warszawa 1992.
- Tryfan B., *O równy start*, Olsztyn 1974.